

ÜNİVERSİTE KÜTÜPHANELERİNİN SORUNLARI*

Prof. Dr. Osman ERSOY

Üniversite - Kütüphane İlişkisi :

Yerli ve yabancı yayınlarda, üniversite kütüphaneleri ile ilgili güzel ve ölçülü sözlere rastlanır. Sözgelisi, XIX. yüzyıl düşünürlerinden Thomas Carlyle, «Günümüzde gerçek üniversite bir kitap koleksiyonudur» diyordu. Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteninde (1958), E. Grieder ve A. Ötügen'in «Kütüphane Üniversitenin Kalbidir» başlıklı yazıları vardır. Ayrıca, halk kütüphaneleri «halkın üniversitesi» biçiminde tanımlanarak, üniversite - kütüphane ilişkisi açık olarak ortaya konmuştur.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasasınının 120. maddesine göre «Üniversiteler ancak Devlet eliyle ve kanunla kurulur» denmektedir. Gerçekten ülkemizde Devlet eliyle kurulmuş on sekiz üniversite vardır. Çağdaş yönetim ve işletmeciliğin gerekli koşullarından yoksun olarak kurulan yeni üniversitelerimiz, eskilerinkilere ek olarak yığınlarla sorunlar getirmiştir. Üniversitelerimizde, eğitim - öğretim ve araştırmaların bölünmez bir parçası olan kütüphaneler de, eğer kurulmuşlarsa, kuşkusuz, üniversitenin sorunlarından etkileneceklerdir. Bir başka deyişle, üniversitelerimizin sorunlarından kütüphanelerinkini soyutlama olanağı yoktur.

Yukarı söylendiği gibi, kütüphane üniversitenin kalbi ise, kuşkusuz üniversiteyi etkileyen sorunlar, onun kalbi olan kütüphaneyi de çalışmaz bir biçime sokacaktır. Bunun tam karşısı olarak, kalpte (kütüphanede) ortaya çıkacak rahatsızlıklar, gövdeyi yani üniversiteyi de her yönden etkileyecek, kimi kesimlerin ya da bütün üniversitenin felce uğraması sonucunu doğuracaktır. Yeni kurulan üniversitelerimizin çoğunda kütüphanenin olmadığı, eskilerin bir kısmında ise, kütüphanelerin hem nicelik hem de nitelik yönünden yetersiz

(*) İ.Ü. İşletme Fakültesi İşletme İktisadı Enstitüsü Haber Bülteni, 6. Sayı, Ekim 1977, 42-51. ss.'dan iktibas edilmiştir.

olduğu varsayımından giderek, üniversitelerimizde öğretim ve eğitimin, araştırmaların yeterince yapılamadığı görüşünü savunabiliriz. Böyle bir varsayımın belgelendirilmesi ve kanıtlanması, on sekiz üniversitemiz ve onların kütüphaneleri üzerine yapılacak ayrıntılı araştırma, survey ve gözlemlere bağlıdır. Böylece, günümüzde üniversite kütüphanelerimizin en büyük sorununu araştırma, gözlem ve surveylerin oluşturduğunu sanıyoruz. Türkiye üniversite kütüphaneleri, bundan yoksundur. Ayrıntılı araştırmalar yapılmadan yüzeyde kalan kimi görüşlerle sorunlara çözüm aranma çağının kapanacağını ummak bile, insanı, XIII. Kütüphane Haftasında mutlu kılmaya yetiyor. Şimdiye kadar, üniversite kütüphaneleri konusunda sürdürdüğümüz tutum ve davranış, hastasına kesin teşhisi koymadan ilaç yatan doktorun durumuna benzemektedir.

Üniversite kütüphanelerimizin çeşitli sorunlarını bundan yirmi beş yıl önce Dr. L. S. Thompson, **Türkiye'de Kütüphaneleri Geliştirme Programı** adlı yapıtında (9-13. ss) şöyle dile getiriyordu :

«Bir üniversite kütüphanesi müdürü olarak, samimiyetle belirtmek isterim ki, Üniversite kütüphanelerinizin durumu beni ciddi endişelere sevk etmiştir. Bir ikisi müstesna, idareleri son derece kötüdür. Ankara ve İstanbul'daki kütüphane hizmetleri için yapılan masraf tutarı aynı büyüklükteki Amerikan üniversitelerininkinden çok daha fazladır; ve maaş nispetindeki farklar hesaba katılmayacak olursa, üniversite kütüphaneleri için bizim yaptığımız tahsislerin sizinkiler yanında cılız kaldığını söyleyebilirim.

Bu durumun en üzücü tarafı, İstanbul ve Ankara üniversiteleri ile İstanbul Teknik Üniversite kütüphane hizmetleri için ne kadar para sarfolunduğunu kimsenin bilmemesidir. Bu üniversitelerde hesapsız seminer ve enstitü koleksiyonları mevcut bulunmaktadır. Bu koleksiyonlar lüzumsuz olduğu kadar, araştırma ve tettebbü için fiili birer engeldir. Bir fakültede aynı katta üç muhtelif büroda beheri 1200 Türk lirası kıymetinde olan takım halinde Alman eserleri gördüm; ne yazık ki, daha hepsinin sayfaları bile açılmamıştı. Üniversite kütüphanelerinizde merkezi bir idare veya otorite mevcut değildir; kütüphanecilerin çoğu da profesörlerin saygısına mazhar olamamaktadır.

Seminer kütüphanelerinde çalışan asistanlara sarf olunan ücretler muazzam bir yekûna baliğ olmaktadır, halbuki bunlar, pekâ-

lâ, bir merkezi Fakülte Kütüphanesinde kolaylıkla toplanabilir. Bu kütüphaneler için aynı eserin ayrı ayrı alınması da büyük bir masraf kapısıdır; bütün akademik camianın eşit haklarla çalışabileceği merkezi bir kütüphaneye gitmek için profesörün bir kat yukarı çıkması veya bir kat aşağı inmesi bir sebep olarak ileri sürülmemelidir. Değişen kataloglama sistemleri, açılış kapanış saatleri, ve kitap verme hususundaki ayrı metodlar okuyucuları şaşkırtan amillerdir.

Amerika ve Kuzey Avrupa Üniversiteleri kütüphanecileri profesörlerle aynı tahsil, aynı derece, aynı ünvan ve aynı itibarı haizdirler, ve maaşları profesörlerinkinden bir parça da fazladır. Bizler profesörlerle eşit muameleye lâyık ve onlara eşit muamele yapabilecek durumdayız. Öğretim ve araştırma konularındaki ihtiyaçlarını müdrik bulunuyoruz. Tabiatlarımız aynı zaafarla malul. Ama çok şükür ki, salâhiyet verilince kütüphane idaresi hususunda çoğunluğun en iyi şekilde faydalanmasını sağlayacak kesin kararlar alabilecek vaziyetteyiz.

Şimdi, istidrâden, çok garip telâkki ettiğim bir hususu mevzubahis etmeğe müsaadenizi rica edeceğim: İstanbul Üniversitesinde bir mimara, kendi aklından geçen şekilde İktisat ve Hukuk Fakülteleri için bir kütüphane yapmak müsaadesi verilmiş. Bina planları yapılırken fikrini söyleyebilecek, umumun saygı ve riayet gösterip itibar edebileceği bir kütüphaneci ne çare ki mevcut değilmiş. Şimdi her iki kütüphanenin müşterek bir okuma salonu var; yalnız kitap raf ve depoları yarım metrelik bir duvarla ayrılmış vaziyettedir. Bu kütüphanelerin çeşitli kitap mevcudu birbirine son derece benzemektedir, okuyucuların ihtiyaçları da öyledir, hatta kütüphanecilerin işi de böyle bir benzerlik arz etmektedir. Mimarın bu anlayışsızlığını, duvarı yıkarak, kütüphaneleri birleştirmek suretiyle bertaraf etmek mümkündür. Böylece idare masrafları yarı yarıya inmiş ve kütüphane hizmeti de geniş ölçüde geliştirilmiş olur. Ama, siz gelin de, bunu profesörünüze anlatınız «benim öğretim hürriyetimi ihlâl ediyorsunuz, buna müsaade edemem» diyor. Arkadaşlar, eğer öğretim hürriyeti vergi verenlerin parasını bu şekilde çarçur etmek ise, o zaman ben size Joseph Stalin'in demokrasinin temeli olduğunu isbat edebilirim.

Gerek Ankara, gerek İstanbul Üniversiteleri idari teşkilâtında Üniversite Kütüphane Müdürlüğü makamı ihdas edilmelidir. Kütüp-

hane hizmetlerini ilgilendiren bütün hususlara bu makam son söz sahibi olmalıdır; Maliye Bakanlığı da, bu makamın tasvip ve muvafakatini tanımayan kitap ve kütüphane için şahsi hizmet taleplerine itibar etmemelidir. Şüphesiz ki, bu kimse karar vermekte demokratik usulleri takip edecektir, yani kuracağı Kütüphaneciler Meclisi ve Fakültelerarası Kütüphane Komisyonuna danışarak neticeye varacaktır; ama söz kendisinin olacak. Bu Kütüphane Müdürünün rütbesi yahut protokol bakımından mevkii Rektöre nazaran ikinci durumda, fakat Dekanlarla müsavi bulunmalı ve kendisine münasip bir maaş verilmelidir.

.....

Bu tekliflerimi benimseyip tatbik mevkiine koyuncaya kadar üniversitelerinizdeki kütüphane hizmetleri için bir kuruluş fazla tahsisat vermemeniz lüzumunu belirtmek isterim. Üniversite kütüphanesi hizmetleri için halihazır tahsisatınızı idame ettirecek olursanız (yani ne miktar tahsisat verileceği kesin olarak belli olduğu takdirde) Ankara Üniversitesi Kütüphaneleri Müdürlüğü vazifesine 1960 yılında ben talip olacağım; zira, siz kütüphane hizmetleriniz için bizim Kentuck'ye vermekte bulunduğumuz kadar para tahsis etmiş oluyorsunuz.

Şayet üniversitelerinize bahsedilmiş bulunan geniş siyaset ile gayri menkullerinin idaresini merkezi kontrole tâbi tutmak hususunu prensip olarak kabul ederseniz, tetebbü ve araştırma kütüphaneleri inşasında işbirliğinin lüzumunu kavramış olursunuz. İstanbul'da (her ne kadar birine okul denmekteyse de) iki teknik üniversite gördüm. Bunlar birbirinden üç kilometre mesafede, biri Yıldız'da diğeri Taksim civarında, ve aynı kitapları ihtiva eden kütüphanelere sahiptiler. Bu duruma şaşka kaldım. Daha geniş bir ölçüde bütün kütüphaneleriniz işbirliğinin ne demek olduğunu öğrenmelidir. Birbirinden bir taş atımı kadar mesafede bulunan İstanbul'da Üniversite Umumi Kütüphanesi, Beyazıt ve Belediye Kütüphaneleri arasında ondokuzuncu asra ait Türk gazetelerini gelişi güzel taksim etmek için bir sebep göremiyorum. Doğru, bunlardan herbiri bir başka idari makama bağlıdır, ama gayelerinin birleştikleri nokta umumun menfaatidir».

Dr. L. Thompson'un bundan yirmi beş yıl önce yaptığı bu durum saptaması üç üniversitemiz ve onlara bağlı kütüphanelerle ilgilidir. Ankara Üniversitesi, İstanbul Üniversitesi ve İstanbul Teknik Üniver-

siteleri Kütüphanelerinin bundan yirmi beş yıl önceki durumunu bilenler, Thompson'un parmak bastığı sorunlarda yanılmadığını kabul ederler. Bu kütüphanelerin bugünkü durumlarının eskisinden pek farklı olmadığını, sorunların giderek arttığını, üniversitelerin kalbi olan kütüphanelerin, çağın gereksinmesi olan eğitim-öğretim ve araştırmalarda etkinliğini gösteremediğini söyleyebiliriz. Üstelik geçen bu yirmi beş yıl içinde 15 yeni üniversitenin kurulması bu sorunların sayısının artmasından başka bir şeye yaramadı.

Yasa, Yönetmelik ve Yönetim Sorunları :

Dr. Thompson ve kimi yabancı ve yerli kütüphane uzmanlarının değindikleri birçok sorunların başında yasa, yönetmelik ve yönetim sorununun geldiğini sanıyoruz. Üniversiteler Kanunu olarak şimdiye kadar çıkarılan, 4936, 115 ve son olarak çıkan 1750 sayılı yasalara göz atarlar, yıllardır üniversitelerin kalbi sayılan kütüphanelerle ilgili bilgilerin, maddelerin bulunmadığını görürler. 1750 sayılı yasanın 49. maddesinin üçüncü paragrafında: «Saymanlık, özlük işleri, yazı işleri ve kitaplık müdürlükleri dışında yeni müdürlükler üniversite yönetim kurulunun teklifi ve senatonun uygun kararı ile genel hükümlere göre kurulabilir», denmektedir. Aynı yasanın 50. maddesi ise, sadece üniversite genel sekreteri ile fakülte sekreterlerinin yüksek eğitim görmüş olması koşulunu getirmiştir. Demek ki daha 1973 yılında yayımlanmış olan 1750 sayılı yasayı yapanlar, üniversite, fakülte bağlı yüksek okul kütüphane müdürlerinin, bırakınız mesleki eğitim görmüş olmalarını, yüksek eğitim görmüş olmasını bile düşünmemiş ve önemsememişlerdir. Yeri gelmişken söyleyelim ki, üniversitede akademik kariyerin dışında sayılan işleri yapanların 657 sayılı yasaya, akademik personelin ise, 1750 ve 1765 sayılı yasalara bağlı olmaları, yani bir bütün olması gereken üniversitede ayrı yasa ve personel rejimlerinin geçerli olması, sadece kütüphane hizmetlerini değil, öteki hizmetleri de büyük ölçüde aksatmaktadır.

Üniversite kütüphanelerinin çalışmalarını düzenleyen yasalar olmadığı gibi, çoğunun tüzük ve yönetmeliği de yoktur. Üstelik rektörlük, dekanlık gibi makamlarda yönetim sürekliliği olmaması yüzünden, kütüphane müdürlerinin yapacakları kısa veya uzun vadeli planlama ve programlar uygulama alanı bulmamaktadır. Bir rektör ya da dekana sunulan önerilerin, onun iki veya üç yıl sonra görevden ayrılması ile, sürüncemede, askıda kalması olasıdır. Bundan ötürü,

yönetmelik ve tüzüklerin kütüphanelere özgü yapılmasıyla; kütüphaneye yönetiminde belli bir ölçüde süreklilik, plan ve programların uygulanmasında geçerlilik sağlanacaktır. Yeri gelmişken, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Kütüphanesinin, Resmi Gazetede (13903 sayı ve 22 Temmuz 1971 tarih) yayımlanmış bir Yönetmelik'le yönetildiğini söyleyelim.

Üniversite kütüphanelerimiz için yönetim sorunu da önemini korumakta ve bu konu da askıda durmaktadır.

Kimi üniversitelerimizin özerk, kimilerinin Milli Eğitim Bakanlığına bağlı bulunması, kütüphanelerinin yönetim biçimini etkilemektedir. Bu konuda, gerek kütüphanecilikte ileri gitmiş ülkelerde ve gerekse bizim ülkemizde, en azından kütüphanecilerin, belli bir görüşü vardır. Burada üniversitenin konumunun önemini gözden uzak tutmamak gerekir. Bir üniversitenin bütün fakülteleri ve bağlı yüksek okulları bir yerde toplu halde bulunuyorsa, o üniversite ve bütün fakülteleri için merkezi bir kütüphane kurmak, yerinde olur. Bu, gerek yönetim, gerekse kütüphane kaynaklarının, üniversitenin bütünü tarafından eşit bir biçimde kullanılmasına olanak sağlar; eserlerin çok nüsha alınması, ve yinelemeler önlenir; kütüphane bütçesi, yeni yayımları sağlamada daha etkin olarak kullanılabilir. Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Hacettepe Üniversitesi ve Boğaziçi Üniversitesi'lerimizin rektörlüklere doğrudan doğruya bağlı birer kütüphane ile hizmet verdiklerini burada anımsamak yerinde olur.

Fakülteleri bir ya da birkaç kente dağılmış bir üniversiteye, tek bir merkezi kütüphane salık vermenin olanağı olmadığını herkes bilir. Bu durumda, varsa enstitü, seminer, bölüm ve kürsü kütüphanelerinin fakülte kütüphanesinde birleştirilmesinde yarar vardır. Fakültelerdeki kütüphane müdürlükleri, rektörlükteki merkez kütüphane müdürlüğüne yönetimleri yönünden bağlanmalıdır. İdeal olarak, üniversite merkez kütüphanesinin, fakülte kütüphanelerinin teknik hizmetlerini görmesi, yani, fakülte kütüphanelerine kitap ve benzeri malzemenin sağlanması, kataloglanması, tasnif edilmesi ve ciltlenmesi üniversite merkez kütüphanesinde yapılabilmelidir. Bu sonuncu önerimizi, dağınık fakültelerden oluşan hiç bir üniversitemizin gerçekleştirmediğini biliyoruz. Teknik hizmetleri birleştirme; bu gibi kütüphaneler için, kuşkusuz, uzman kütüphaneci yinelemesini önleme bakımından büyük yararlar sağlar. Ankara, İstanbul ve kimi üniversitelerimizde, seminer, kürsü, vb. kütüphanelerden uzaklaşa-

rak güçlü fakülte kütüphanelerine gidiş eğilimi vardır. Örneğin, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, 23 bölüm veya kürsü kitaplığını, yapımı biten yeni kütüphanede, 1969'da birleştirmiş ve 200,000 ciltlik koleksiyonu öğrenci ve araştırmacıların yararlanmasına sunmuştur.

Üniversite kütüphanelerimizi oluşturan öğelerden herbiri ayrı bir sorun gibi görünmekte ve çözüm beklemektedir. Bunları, görevliler, yapı, koleksiyon, bütçe ve okuyucu olarak sıralayabiliriz. Bu saydığımız öğelerden birinin bile nicelik ve özellikle nitelik yönünden yetersizliği kütüphane denilen kuruluşu ortadan kaldırır.

Görevliler — Kütüphaneyi oluşturan, çalıştıran öğelerin en önemlisidir. Nicelik ve nitelik yönünden yetersiz bir kütüphaneci kadrosunun, akademik eğitim-öğretim ve araştırmaları desteklemesi düşünülemez. Hatta kütüphaneyi oluşturan öbür öğeler yeterli olsa bile kütüphanenin okuyucu yararlanmasına sunulması olanağı bulunamaz. Üniversite için, kütüphaneci sorununun önemi ortada iken, yetkililerin bu sorunun çözümünde gösterdikleri duyarsızlık gerçekten şaşılacak şeydir. Üniversitelerimizde, akademik personelin yetiştirilmesine gösterilen özen, akademik yaşantının bölünmez bir parçası olan kütüphaneleri çalıştıranlara, yani kütüphanecilere gösterilmemektedir. Akademik personel, 1750 sayılı yasanın 40. maddesinden yararlanarak görgü ve bilgisini yurt içinde ve dışında, (maaşlı izinli, yolluk ve gündelikli bir biçimde) artırma olanağına sahiptir. Üniversite ve Fakülte kütüphanelerinde çalışanlar ise, değil 1750/40 tan, 4489 sayılı yasadan bile yararlanamazlar. Halbuki bu yasa, Devlet hizmetinde başarılı çalışmaları saptanan her memura, yabancı bir ülkede, görgü ve bilgisini artırma olanağını sağlamıştır.

Kütüphane görevlilerinin kütüphanecilik mesleğinden yetişmiş olmaları (hiç olmasa, yarısının veya üçte birinin) göz önünde bulundurulmazken, bir rastlantı eseri kütüphanede görev almış olanların da hizmet içi kurs ve seminerlerde yetiştirilmeleri düşünülmemiştir. Geçen yıl, XII. Kütüphane Haftasında yapılan üniversite kütüphaneleri ile ilgili yuvarlak masa toplantısında, Atatürk Üniversitesi Kütüphanesinde, 1 müdür, 2 muavin, 23 memur ve 8 hizmetli olduğu söylenmişti. Bu görevlilerin 7'sinin üniversite ve bunların da ikisinin Kütüphanecilik Bölümünü bitirdiği anlaşılmıştı (Bak : Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni, XXV, 2 (1976), 119). Kütüphane görevlileri ile ilgili bir başka örneği de Ege Üniversite kütüphanelerinden verelim. Bu konuda, O. Tekin Aybaş, Ege Üniversitesinde Kütüphane-

lerin Durumu ve Türkiye'de Geleceğin Üniversite Kütüphanelerine Tutacağı Işık (1976) adlı yapıtında şöyle yazmaktadır :

«Ege Üniversitesinin 37 kütüphanesinde 85 personel çalışmaktadır. 85 personelden 17 tanesinin kütüphane dışında başka bir görevi daha bulunmaktadır. Bu 17 elemanın 10 tanesi üniversite mezunu olup, şu anda esas görevleri asistanlık veya öğretim görevliliğidir. Kütüphane dışında başka görevi olan diğer yedi eleman ise lise mezunudur. Değerlendirme kapsamı içine giren 37 kütüphanede sadece üniversite veya üniversite üstü kütüphanecilik eğitimi görmüş beş kütüphaneci çalışmaktadır. Bunlardan da ancak üç tanesi, Üniversite Merkez, Mühendislik Bilimleri ve Fen Fakültesi Kütüphanelerinin yöneticisi durumundadırlar. Geri kalan diğer iki kütüphaneci ise Tıp Fakültesi kütüphanesinde görev yapmaktadırlar.»

Kütüphane görevlileri yönünden, durumları Atatürk ve Ege üniversitelerinden daha kötü olan üniversitelerimiz de vardır: Örneğin, Diyarbakır Üniversitesinde meslekten yetişmiş bir eleman olmasına karşın, Fırat üniversitesinde değil meslekten, Üniversiteyi bitirmiş bir görevli bile yoktur. Yeni kurulan Selçuk Üniversitesinin kütüphanesinin ne zaman kurulacağı, görevlilerinin ne zaman atanacağı bile bilinmemektedir.

Üniversite kütüphane görevlilerinin üniversiteyi bitirmiş olmasının bile, 1750 sayılı yasanın 50. maddesine göre düşünülmemiş olduğunu yukarıda söylemiştik. Bir başka sorun da, üniversitelerin dışında, gerek kamu gerekse özel sektörde, kütüphane görevlilerine, özellikle meslekten yetişmiş olanlara daha iyi paranın verilmesidir. Böylece, üniversite kütüphaneleri, meslekten olanlara cazip gelmektedir. Söz gelişi, Kültür Bakanlığında ve öbür kuruluşlarda, yedi yıl çalışan başarılı bir kimse dördüncü dereceyi alabilmektedir. Türkiye Büyük Millet Meclisi Kütüphanesinde görev alanların bir iki derece yukarıdan başlaması, yan ödemeler alması, hele özel sektörde çalışan meslekten yetişmiş kütühanecilerin dolgun parasal olanakları, üniversitedeki görevlerin çekiciliğini azaltmaktadır. Bu arada Orta Doğu Teknik Üniversitesi Kütüphanesi, üniversitenin özel kanunu nedeniyle, meslekten yetişmiş iyi görevliler bulabilmektedir. Personel sorununun çözüm yolu olarak, 1750 sayılı yasanın 35. maddesinin ikinci paragrafında sözü edilen uzman kadrolarından, kütüphane görevlileri, akademik personel statüsüne alınincaya kadar, yararlanmaları önerilebilir. Bu maddeye göre :

«Uzmanlar, laboratuvarlarda, kitaplıklarda, enstitü, klinik ve atelyelerde öğretimle doğrudan doğruya veya dolayısıyla ilgili olan ve özel bilgi veya uzmanlığa ihtiyaç gösteren bir işle görevlendirilen yardımcılardır».

denilmektedir. Bunların atanmasının, ilgili yönetim kurulunun önerisi ve senatonun kararı ile yapılacağı öngörüldüğüne göre, üniversitelerimiz, 1750 sayılı yasanın bu maddesinden yararlanarak kütüphane kadrolarını güçlendirebilirler.

Üniversite kütüphanelerindeki görevlilerin, öğretim üyeleri ve yardımcılarının yeterince sevgi ve saygısına mazhar olduğu da söylenemez. Yabancı ülkelere gittiklerinde, araştırma yaptıkları kütüphanelerin, gelenek, görenek ve kurallarına uyan öğretim üye ve yardımcılarımız, kendi ülkelerinde kurallara uymamayı, kütüphanecileri, kural dışı davranışlarına araç olarak kullanmayı istemektedirler. Kütüphaneden aldıkları eserleri geri vermemektedirler. Hatta, bu araştırmacılar; 26 Mayıs 1927 tarih ve 1050 sayılı Muhasebeyi Umumiye Kanunu'nun ve ona bağlı Ayniyat Talimatnamesinin kitabı para gibi geçerli saydığından ve bir yerde tedavülünden, kaybindan kütüphanecileri sorumlu tuttuğunu bilmemezlikten, duymamazlıktan gelirler. Bütün bunlar, kütüphanecinin işini aksatan, köstekleyen sorunlar olarak görünmekte ve sayın rektörler ve dekanların ilgisini beklemektedir.

Yapı — Üniversitelerimiz, ister bir kentte topluca, isterse fakülteleri bir kaç kente dağılmış olsun, yapıları yönünden, kütüphane eğilimlerindeki çağdaş gereksinimleri karşılayacak nitelikte değildir. Orta Doğu Teknik Üniversitesi Kütüphanesi, Hacettepe Üniversitesi Beytepe Kütüphanesi (yapılıyor) dışında, çağdaş eğilimleri yansıtan, yani görevsel olan, başka bir deyişle yönetici, mimar-mühendis, kütüphaneci işbirliği sonucu ortaya çıkmış merkezi üniversite kütüphane yapılarından yoksunuz. Bu saydıklarımıza, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Kütüphane yapısı ile İstanbul Üniversitesi yeni kütüphane yapısını eklemek yerinde olur. Sonuncusunda, yapının başlamasından bitimine kadar, yönetici, mimar-mühendis, kütüphaneci işbirliğine ne kadar önem verildiğini izleyemedim.

Atatürk Üniversitesinde ise, kütüphane yapısına, rektörlük, üniversite personel ve muhasebe müdürlükleri yerleşmiş ve üstte iki kat da kütüphane hizmetlerine ayrılmıştır. Yeni kurulan üniversitelerimizde ise, merkezi kütüphane yapılarının yapımına başlanmamıştır.

Çağımız, anıtsal kütüphane yapılarından, görevsel yapılara geçiş dönemidir. Amerika'da 1930 ekonomik bunalımından sonra başlayan bu eğilim bize geç ulaşmıştır. 1858'den başlayarak, anıtsal yapılara, Henri Labroussete'nin yaptığı Bibliothèque Nationale örnek olmuştur. Dıştan ve içten yapı olarak görünümü çok görkemli olan bu biçim kütüphanelerde yer kaybı fazladır. Halbuki, yeni kütüphane yapıları, gösterişsiz, ama görevli-okuyucu-kitap akımına elverişli ve ucuza mal edilmektedir.

Üniversite Kütüphane yapılarında bir başka sorun da hâlâ inşaat kalfalarının bunları yapabileceğinin sanılmasıdır. Belki de bir başka deyişle, abartmadan söyleyelim ki, kütüphane mimarisi ülkemizde daha bir uzmanlık dalı olarak oluşmamıştır. Kütüphane yapılarına verilen önemi belirtmek amacı ile, geçen yıl içinde üç ay inceleme olancağını bulduğum Fransız Kütüphaneciliğinden üniversite kütüphaneleri ile ilgili izlenimlerimi aktarmak istiyorum.

«...Bizde olduğu gibi üniversite kütüphanelerinden rektör ve dekanlar sorumlu değildir. Fransa'da bu kütüphanelerden Üniversite Müsteşarlığının Kütüphaneler Dairesi sorumludur. Fransa'da 47 üniversite kütüphanesi vardır. 7 Ekim 1975 tarihli bir belgeye göre, Fransa'da 1955 yılından beri 100 kütüphane yapılmıştır. Bu yeni yapıların alanı, 400.000 m²'den fazladır. Sadece, 1971-1975 yılları arasında üniversite kütüphane yapıları için, 200.000.000 frank harcanmıştır. Bu, bizim paramızla, 720.000.000 lira eder. Fransa'da, üniversite kütüphanelerinde 2.997 kişi çalışmaktadır. Bunlardan 525'i kütüphaneci, 730'u yardımcı kütüphaneci, 626'sı idare personeli, 48'i işçi ve 1068'i hizmet personelidir».

Fransız üniversite kütüphane yapılarının dört yüz bin m²'yi aşan bu görkemli durumuna karşın, bizimkilerin metre kare olarak alanlarının en iyimser hesapla, 50.000 m²'yi geçeceğini sanmıyorum. Bildiğimiz kadarı ile Orta Doğu Teknik Üniversitesi Kütüphanesi, 13.000 m²'dir.

Bu konuda son olarak, üniversite inşaat bürolarında, kütüphane mimarisi üzerine uzmanlaşmış, en azından, bir mimarın bulundurulmasını önermek istiyoruz.

Koleksiyon — Kütüphaneyi oluşturan öğelerden biri olan koleksiyonla ilgili sorunlara geçmeden önce, Thomas Carlyle'in, «günümüzde gerçek üniversite bir kitap koleksiyonudur» sözlerini yeniden

anımsayalım ve bunların XIX. yüzyılda söylenmiş olmasına karşın, XX. yüzyılın sonuna doğru, bir ülkede Türkiyemizde, bir çok üniversitemizin kitap koleksiyonundan yoksun öğretim ve eğitimi sürdürdüklerini düşünelim. Yeni üniversitelerimizde kitapların daha sağlanmamış olması nasıl başlı başına bir sorun ise, eskilerinde de koleksiyonların sağlanması, katalog ve tasniflerinin yapılması, ciltlenmesi, raflanması, yararlanmaya sunulması, koleksiyonun yeni yayınlarla beslenmesi, sürekli yayınların izlenmesi ve hangi üniversitelerin ya da fakültelerin hangi dallarda benzer üniversite ve fakültelerle koleksiyonların işbirliği ve uzmanlaşma ilkelerine uygun bir biçimde geliştirecekleri ayrı sorunlar olarak kütüphanecilerimizin karşısına dikilmektedir.

Üniversitelerimizde koleksiyonlar, genellikle üç yerde toplanmaktadır: 1. Üniversite merkez kütüphaneleri, 2. Fakülte veya bağlı yüksek okul kütüphaneleri, 3. Bölüm, kürsü, enstitü ve seminer kütüphaneleri. Prof. Dr. R. Juchhoff'un da belirttiği gibi (1), (Bak.: «Alman üniversitelerinin Kütüphane Örgütlenmesinde Yeni Eğilimler», Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni, XVI, 3, 1967, 149-154. ss. ve Üniversite Kütüphaneleri, 1968, 12. s.) üniversitelerimiz bu üç grup kütüphaneden birinden vazgeçmek durumundadır. Kanımızca, üniversitelerimiz ve özellikle kütüphaneleri yeniden örgütlenmeli ve enstitü, kürsü-bölüm ve seminer kütüphaneleri fakülte kütüphanelerinde birleştirilmelidir. Fakülteleri bir yerde toplanmış üniversitelerde ise, merkez kütüphanesinin yeterli olacağını sanıyorum. İstanbul Üniversitesinde 131, Ankara Üniversitesinde 108, ve Ege Üniversitesinde 71 enstitü, kürsü ve seminer kütüphanesi olduğunu biliyoruz (2) (Bak.: O. T. Aybaş, «Türkiye Üniversite Kütüphaneleri Hakkında Rapor», Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni XXV, 1, 1976, 45. s.). Dağınık ve güçsüz seminer ve kürsü kitaplıkları için daha ayrıntılı bilgiyi, üç ay önce inceleme olanağı bulduğum Ege Üniversitesi Fen Fakültesi Kütüphanelerinden vermeden geçemeyeceğim. Ege Üniversitesi Fen Fakültesi Merkez Kütüphanesinde 4216, Genel Zoolojide 1406, Sınai Kimya'da 949, Genel ve Analitik Kimya'da 600, Genel ve Tatbiki Matematik'te (Teorik Matematikle birlikte) 4650, Sistemik Zooloji'de 1158, Astronomi'de 1360, Genel Fizik'te (Denel Fizikle Birlikte) 2491, Tabiat Tarihi Müzesi'nde 67, Genel ve Sistemik Botanik'te 2260, Organik Kimya'da 448, Fiziko-Kimya'da 850, Jeolojide 1400 olmak üzere bu Fakültede toplam 21855 kitap ve sürekli yayın vardır. Bütün bu küçük ve araştırmalara olanak sağlamayacak

kadar niteliksiz koleksiyonları kürsü veya seminer kitaplıklarında tutma yerine merkez kütüphanesinde birleştirmek gerekir. Ayrıca, birbirine benzer konularda seminer kütüphanelerine toplanmış aynı eserler ayıklanabilir. Yeni kitap ve sürekli eserler sağlanabilir. Ayrıca Fakülte, koleksiyonları birleştirerek kazanacağı on - onbir kadar odayı başka amaçlar için kullanabilir.

Üniversite kütüphanelerimize kitapların sağlanması (satınalma, bağış ve değiştirme gibi) yöntemleri geliştirilemediği gibi, kütüphaneden kütüphaneye değişik uygulamalara rastlanmaktadır. Kataloglama kuralları, sınıflandırma sistemleri değişiktir. Hatta bir üniversitenin fakültelerinde ayrı ayrı yöntemler geçerlidir. Bu sorunun nedeni, meslekten yetişmiş, uzmanlaşmış görevlilere duyulması gereken büyük gereksinimin kimisi yöneticiler tarafından daha anlaşılammış olmasıdır. Koleksiyonların dağınıklığı, birçok kütüphanede fiş kataloglarının henüz yapılmamış olması, müracaat kaynakları ve bibliyografyaların yakından izlenememesi, akademik eğitim-öğretim ve araştırmaları büyük ölçüde baltalamaktadır.

Bütçe — Kütüphaneyi oluşturan en önemli öğelerden biri de bütçedir. Bilindiği üzere parasal olanaklardan yani kitap alma olanaklarından yoksun bir kütüphanenin görevini sürdürmesi düşünülemez. 1955 yılında, Rektör John D. Millett, **Problems and Prospects of the Research Library** adlı yapıtta «Financing High Education in the United States» adlı makalesinde, Amerikan Yüksek Eğitim ve Öğretim Kurumlarının tüm bütçelerinin ancak yüzde 4-5'ini kütüphanelerine ayırdıklarından hayıflanıyor, yakınıyordu. Kütüphanecilikte işbirliğini en görkemli bir biçimde geliştirmiş bir ülkede üniversiteler, bütçelerinin yüzde 4-5'ini kitap ve benzerleri için harcarken bizde durumun ne olduğuna bakmakla yarar vardır.

Devlet 1976 yılında, bütün üniversitelerinde, 5.226.283.215 TL. ve 1977'de ise, 6.797.726.000 TL. ödenek vermiştir. 1955'te Millett'in yazdığı gibi, üniversiteler, bu ödeneklerinin yüzde beşini kütüphane hizmetleri için harcasalardı, 1976'da 261.314.160 TL., 1977'de ise, 339.886.300 TL. ayrılmış olacaktı. Halbuki, 1976 ve 1977 bütçelerinde üniversitelere ayrılan ödenekler incelenecek olursa sabit salt kütüphanelere ayrılmış paralara rastlanmaz. Kodların harcama kalemi altında 410, «kırtasiye ve benzeri emtia alımları ile baskı ve yayın giderleri» olarak gösterilmiştir. Gerek 1976 ve gerekse 1977 bütçesinde kütüphanelerle ilgili tek ayrıcalık Trabzon Teknik Üniversitesi büt-

çesinde göze çarpmaktadır. Bu bütçede, kodların madde (Faaliyet - Proje) başlığı altında 002 «kütüphane hizmetleri»ne ayrılmıştır. Ancak, bu başlık altında bile kitap alımı için ne kadar para ayrıldığını saptamak olanağı yoktur. Bütçelerin 410 harcama kaleminde ise, ayrılan para ile yayın mı yapılacağı, kırtasiye mi yoksa kitap mı alınacağını kestirmek kolay değildir. Bu konu, kütüphane müdürlerinden öte rektör, dekan ve fakülte sekreterlerinin bileceği bir iş gibi görünmektedir.

Kütüphaneler için bütçe isteminin belli verilere dayanmadığı bir gerçektir. Öğrenci, öğretim üyesi sayısı, yıllık kitap artışları, benzer kuruluşların durumu, yeni açılan kürsü, bölüm ve fakülteler, kütüphane için ödenek istenmede dayanılacak öğeler olmalıydı. Aşağıda vereceğimiz bilgiler, rastgele bütçe isteminin ve verilmesinin kanıtları gibi görünmektedir. Geçen yıl yapılan Üniversite Kütüphaneleri Yuvarlak Masa toplantısından öğrendiğimize göre, Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi için, 1972'de ödenek verilmemiş, 1973'te iki buçuk milyon, 1974'te bir milyon, 1975'te bir buçuk milyon, 1976'da ise, iki milyon ödenek ayrılmış. Hacettepe Üniversitesi Kütüphane Müdüründen bir kaç gün önce öğrendiğime göre, 1976'da kitap ve sürekli yayınlar için kendilerine 3.000.000, 1977'de ise, 7.000.000 TL. verilmiştir. Türkiye ölçülerine göre bir yıl ara ile iki katı artış sevinilecek bir şeydir. 1976'da Hacettepe Üniversitesinin bütçesi 743.217.100, 1977'de ise 857.829.200'dür. Görüldüğü gibi, Millet'in standardına göre tüm bütçe içinde Hacettepe Üniversitesinde bile, kütüphane bütçesinin gerek 1976, gerekse 1977 yılı içindeki oranı çok düşüktür.

Üniversite Kütüphaneleri için koleksiyon artışına yarayacak belli ölçütlere göre bütçe ayrılması ve bunun belli bir fasıl altında gösterilmesinde yarar vardır. Öyle ki, kitap alımı için ayrılan para hiçbir biçimde, hiçbir kimse tarafından başka amaçlar için harcanmasın.

Okuyucu — Kuşkusuz, Üniversite Kütüphanelerini oluşturan öğeler içinde en önem verilmesi gereken okuyucu kesimidir. Okuyucular, öğretim üyeleri ve yardımcıları ile öğrencilerdir. Denilebilir ki, kütüphanede her şey, okuyucular koleksiyonlardan yararlınsın diye alınmış ve düzenlenmiştir. Okuyucusu bulunmayan ya da okuyucuların kitaplardan rahatça yararlanamadığı bir kuruma kütüphane denilemez. Üniversite kütüphanelerinde öyle bir yeniden örgütlenmeye gidilmelidir ki, öğrenci, öğretim üyesi ve yardımcıları üniversite-

deki bütün kütüphanelerden sosyal adalet ve fırsat eşitliği içinde yararlanınsınlar. Koleksiyonlardan yararlanmada kimseye öncelik tanınmamalı, araştırmacıların zamanı gereksiz kısıtlamalar, kurallar yüzünden boş yere harcanmamalıdır. Kütüphanede her aşamadaki görevlilerde, okuyucusuna yardımcı olma, hizmet verme alışkanlığı geliştirilmelidir.

Üniversite kütüphanelerimizin işlerlik kazanabilmesi için, eğitim-öğretim programlarının kütüphaneye dönük olması gerekir. Öğretim üyeleri, tek kitap yerine, geniş bir literatüre dayanmalı ve öğretimi sırasında öğrencilerini kütüphanelerdeki ilgili eserlere yönettici dersler, ödevler vermelidir. Bunun yanısıra, rektör, dekan, kütüphane müdürleri ve öteki yetkili ve sorumlular da kütüphaneleri ders saatlerinin dışında özellikle geceleri saat on ikiye kadar açık tutmanın yolunu ve yordamını artık bulmalıdırlar. Hacettepe, Orta Doğu ve Boğaziçi Üniversiteleri kütüphanelerindeki açılış ve kapanış saatleri, geç saatlere kadar görevli çalıştırmanın yolu, yöntemi sorulmalı, araştırılmalı, öğrenilmeli ve uygulanmalıdır. Üniversite kütüphaneleri, okuyucuyu davet eder bir görünümde olmalı, görevliler, titiz, nazik ve sevimli davranışlar içinde bulunmalı; yapılarda ısıtma, soğutma, aydınlatma yeterli ve okuma salonları toplam öğrencinin hiç olmazsa onda birini alabilecek biçimde planlanmalıdır.

İşbirliği — Sözlerimizi bitirmeden önce önemli gördüğümüz işbirliği sorununa da kısaca değinmek istiyoruz. Bilindiği gibi, işbirliği düşüncesi, hiç bir kişinin, hiç bir kütüphanenin kendisi veya okuyucuları için gerekli eserleri kendi olanakları ile sağlayamaması düşüncesinden gelişmiştir. Bugün dünyanın kütüphanecilikte ileri gitmiş ülkelerinin hepsinde, kent, bölge ve ulusal düzeyde kütüphaneler arası işbirliğine rastlanır. Üniversite kütüphanelerimiz, araştırmacının gereksinme duyduğu bir eseri, ülkenin her hangi bir kütüphanesinde olup olmadığını gösteren katalog, bibliyografya, müracaat eserleri veya toplu kataloğlara sahip olmalıdır. İstenilen eserlerin işbirliğine katılmış kütüphanelerden getirilmesi kesinlikle sağlanmalıdır. Özetle, bibliyografik gözetim ve denetim ulusal bir düzeyde sağlanmadıkça araştırmacılarımızın çalışmalarından olumlu sonuçlar alma olasılığı azalır. Bu ise, çağdaş uygarlık düzeyine ulaşmamızda bizi köstekleyen önemli bir neden olur.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

1. Aybağ, O. Tekin, Ege Üniversitesinde Kütüphanelerin Durumu ve Türkiye'ye Geleceğin Üniversite Kütüphanelerine Tutacağı İçin Ankara, TÜRDOK, 1976.
2., «Türkiye Üniversite Kütüphaneleri Hakkında Rapor», Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni, XXIV, 4 (1975), 259-292; XXV, 1 (1976), 44-51.
3. Berker, Aziz, «Ankara Üniversitesi Kütüphaneleri Hakkında Rapor», Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni, VI, 4 (1957), 17-27.
4. Çelikk, Hilmi, «Üniversite Kütüphanelerimiz ve Sorunları», Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni, XVII, 4 (1968), 293-297; XVIII, 200-206.
5. Ersoy, O-A. Küşat, «Ayniyat Talimatnamesi ve Kütüphaneciliğimiz», Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni, XIV, 3-4 (1965), 11-18.
6. Gmader, Elmer M, «Kütüphane Üniversitenin Kalbidir», Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni, V, 2 (1956), 93-100.
7. Hopp, Ralph H., «Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi ile İlgili Rapor», Çev. N. Sefercioğlu. Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni, XVI, 2 (1969), 99-112.
8. Juchhoff, R., «Alman Üniversitelerinin Kütüphane Örgütlenmesinde Yeni Eğilimler», Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni, Çev. Meral Alpay (Şenöz), XVI, 3 (1967), 149-154.
9., Üniversite Kütüphaneleri. Çev.: Meral Alpay (Şenöz). İzmir Ege Üniversitesi Basımevi, 1968.
10. Karayalçın, Y. Üniversite ve İhtisas Kütüphaneleri ile Üniversite Kütüphaneciliği Hakkında Kanun Projesi, Ankara, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1968.
11. McAnally, A., «Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi (ve Ankara Üniversitesinin Bütün Kütüphanelerine Ait Merkezileştirilmiş Teknik Hizmetler) İçin Kütüphane Yapısı», Çev.: N. Sefercioğlu. Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni, XVIII, 3 (1969), 17-199.

12. Ötüken, A., «İstanbul Üniversitesi Hakkında Rapor», **Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni**, V, 2 (1956), 107-111.
13., «Kütüphane Üniversitenin Kalbidir», **Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni**, V, 2 (1956), 104-106.
14., «Üniversitelerimizin Büyük Eksiği», **Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni**, V, 2 (1956), 101-103.
15. Shera, J. H., «How much is a physicist's Inertia worth», **Physic Today**. August, 1961, 42-43.
16. Şenalp, L., «Üniversite Kütüphaneleri», **Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni**, XVIII, 1 (1969), 11-20.
17. Thompson, L. S., **Türkiye'de Kütüphaneleri Geliştirme Programı**. İstanbul Millî Eğitim Basımevi, 1952.
18. Williams, E. E. (ed.) **Problems and Prospects of the Research Library**. New Brunswick, 1955.
19. Wilson, L.R.,-M.F. Tauber, **The University Library**. New York, Columbia University Press, 1956.
20. Yuvarlak Masa Toplantısı, «Üniversite Kütüphaneleri», **Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni**, XXV, 2 (1976), 103-138.
21. Yurdadoğ, B.U., «Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Kütüphanesi Yerleştirme Planı Hakkında Rapor», **Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni**, XX, 4 (1971), 197-210.
22., «Teknik Hizmetlerde Merkezliyetin Önemi ve Ankara Üniversitesi Kütüphaneleri İçin Düşünülen Çözüm Yolu Hakkında», **Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni**, XV, 1 (1966), 5-7